

A-20386

Galileo Galilei,

Üks walguse riigi wägew wõtteleja.

Kirja pannud

C. R. Jakobson.

~~~~~  
Cesti Aleksandri Kooli heaks.  
~~~~~

(„Sakala“ ajalehest wälja trükitud.)

Kaus
~~~~~

Wiliandis, 1878.

Trükitud J. Feldt'i kirjadega.

Zensuri poolest lubatud. — Riias, 27. Novembril 1878.

2

✓

Tartu Riikliku Ülikooli
 Raamatukogu
 25497

Galileo Galilei,

(Sündinud 18. Veebruaril 1564; surnud
 8. Januaril 1642.)

Ja ta liigub siiski!

Galilei.

Kui inimese sugu oma waimuharimise poolest alles
 väga madala järje peal seisib ja oma mõistusega seda
 eemaltki ära ei wõinud seletada, mis film ümberkaudu
 nägi, seal olivad kõik looduse näitused inimeste mee-
 lest imed, keda sagedaste ka kartes tähele pandi ja
 jumalikult auustati, nagu praegu veel harimata mets-
 inimeste juures näeme. Nimelt oli taewas oma hulga
 tähtedega wanast inimestele üks lukku pandud riik,
 sellest muud ei arwatud, kui et ta üks Jumalate elu-
 koht olla ja tähed ise Jumalad. Sellepärast tehti
 palwet päikese ja tähtede ees ja anti lepitamiseks kõige
 paremad asjad neile põletamise ohwriks. Pea aga
 hakkas inimese waim äratundma, et ka tähed muud
 ühtegi ei wõida olla, kui imelikud jaud sellest suurest
 loodusest, kes ennast igal pool auuga awaldab ja kes
 tunnistab, et tema meister üks targem, ülem ja wä-
 gemam Looja pidi olema, kui kõik need Jumalad ühte-
 kofku, keda inimeselik lapse=ealine waim wanal ajal

luuletanud. Aga ka nüüdki ei saadud veel kohe tõega järjele, sest inimese waim ei olnud oma uurimistega veel nii kaugele, kui tarwis: film nägi küll jo palju looduslikul kombel, aga mõistus ei jõudnud filmaga wõidu käia. Sellest siis tuli, et arwati, meie maa olla jo terve maailm ja taewas seista kui imelik wõlv tema peal. Kui Columbus Ameerika maa üles oli leidnud ja tõised wahwad laewamehed, ümber terve maa sõites, awalikuks oliwad teinud, et meie maa tõeste üks ümmargune kere on, siis hakati ka taewast hoolsamalt läbi uurima ja ei tahetud enam sellega rahul olla, et see maakera paigal seista ja paikene ja kõik tõised tähed tema ümber liikuda. Mida enam järele uuriti, seda enam tunti ära, et see wana-aja õpetus wäga kõikuwa põhja peal seista. Seal tõusis mees ülesse, kes selle terve õpetuse korruga ümber julges wiisata. See mees, kes Lutherusega ühel ajal elas, oli Kopernikus (1473—1543). Tema näitas, et päike taewa lautuses paigal seista, kelle ümber meie maakera oma kuuga ja kõik muud planeedid käia. Aga iga tõe-õpetus tungib üksi aegamööda läbi. Kopernikus leidis lõpmata palju waenlasi, ja nimelt oli kirik selle uue õpetuse wasta. Ta nimetas Kopernikust „uskmataks“, „taewa-tormajaks“ n. n. e., põletas tema õpetuse kuulutajaid tule-riitade peal ära (Gordano Bruno). Aga pea astus üks tõine mees üles, kes Kopernikuse õpetust jo nii täiendas, et selle õpetuse tõde jo igauhe filma wõis paista, kes meelega pime ei tahtnud olla. See mees oli Johann Keppler (1571—1630). Lõpmata suure tagakuusamistega oli temal oma elutee peal wõitlemist, siiski tungis ta läbi

ja ei wäsinud omas wõitlemises ära. Tema terwe elu on üks ohwer inimeste waimu-priiuse heaks, täis kõiksugu piina ja häda; aga sellegi pärast kirjutas ta omal kõige raskemal ajal: „Ma ei oleks uskunud, et sell mõedul, kuidas tagakiusamine tõuseb, ka minu rööm kaswab.“ — Süiski puudusiwad ka temal weel riis- tad, kelle abiga üksi wõimalik on taewa lautuse sala- uste sisse tungida. Aga jo tema eluajal tõusis üks kolmas mees üles, kes uue õpetuse taewast täitja wõi- dule wiis ja see mees oli Galileo Galilei, see täht- jas uue aja prohwet, kelle elu-lugu täna laiemalt tähele tahame panna.

Wintshendfio Galilei, kes ühe wana, aga waeseks saanud rüütli soust päris, oli tähtjas muusikus ja mathemaatikus Firendse linnas. Kui ta lord Pii- jas wõersil oli, sündis seal tema esimeue poeg Gali- leo 18. Weebruari 1564 ilmale. Galileo lapsepõlw oli rahuline ja õnnelik. Wintshendfio, kes üks wäga sügawaste õpetatud mees oli, tundis pea ära, kui suu- red waimu-anded tema armastatud pojalt omaduseks oliwad, ja pidas sellepärast hea kaswatamise eest hoo- lega muret, ehk ta küll ise waesuses elas. Ladina ja Kreeka keelt laskis ta temale tõistest õpetada; muu- sika ja mathemaatika teadustes õpetas ta teda ise. Galileo jõudis omas õppimises ja tundmistes ruttu edasi ja tasus nõnda rikka lootustega seda ikka suu- remaks tõuswat kulu, mis isa tema heaks pidi kandma ja mis temale tema tõiste laste pärast, kelle hulk pea õige suureks oli tõusnud, ikka raskemaks läks. Noore- mehe osawus joonitamises ja kujutegemises kipsist oli wäga suur, ning asjad, mis ta lapsest saani kunni

nooremehe põlweni käsile wõttis, tunnistasiwad, et temal looduse poolest and oli, kõik miisipärast äratoimetada. Kui ta 17 aastat wanaks oli saanud, wõttis ta isa soowimise peale nõuiks, rohitsemise teadust studeerida.

Piisa uniwersiteedi peal, kus ta kõige pealt filosoofia (maailma tarkuse) uurimistega tööle hakkas, oli terawa mõistusega professor Mazzóni tema koolmeister, kes sell ajal walitsewa (Aristotelese) filosoofia wasta kangeste waidles. Pea oli ka Galileo nii heaste õppijate kui õpetajatega nii kanges waidlemises, et ta omale liignime „riidleja filosoofos“ sai. So sell ajal juhtus ta kogemata ühe leidu peale, kes lõpmata tähtjas on. Kui ta lord Doome kirikus oli, lüfati kogemata kiriku laest alla rippuwa igawese lambi külge, kes nüüd oma pitka nõõri otsas aeglaselt, aga wäga ühesugusel mõedul edasi tagasi heljus kunni Jumala teenistuse lõpetuseni. Tema pani tähele, et sellsamal mõedul, kuidas heljumised ruumi poolest wähenesiwad, nemad ka omast kärmusest niisama palju ära kautasiwad, see on, et iga üksiku heljumise aeg sekskumaks jäi. Ta mõetis neid oma soonte tujukumise abiga, andis oma leidu pärast tõistele ka teada ja oli sell kombel ühe tähtja looduse seaduse ülesse leidnud. Selle seaduse peal juurduwad Hinghenfist (ütle: Heühenfist) pärastpoole ülesleitud tilgutus-uurid (a. 1656) ja mitmed muud tähtjad leidud.

Selle tilgutus-liikumise sügawama järele-uurimise juures tundis aga Galilei koge ära, et ta mathematikat (ruumide ja arwamiste teadust) seiemaale liialt hooletuse sisse oli jätanud, ehk küll tema isa seda teadust teaduste hingeks oli nimetanud. Temal oli nõu

pea mõetud, seda teadust nüüd suurema hoolega õppima hakata ja tema isa toetas teda sellepoolest veeläbi, et temale soovituse-kirja matemaatikuse Ricci (üttele: Riitshi) kätte ühes andis, kes kuninglikus kajas koolmeister oli ja talwel kuningliku perekonna seltsis Piisas elas.

Talwe ajal aastal 1583 läks Galilei, kui Piisa linna oli jõudnud, kohe Ricci juure, kus teda aga, et sellel parajaste õpetamise tund käes oli, wasta ei mõetud. Elu-tubade kord oli aga Ricci juures nõnda, et Galilei jala ukse taga mõis seista, kus Ricci walju healega geomeetria õpetas. Tema kuulas, ja tõisel päewal tuli ta ja kuulas jälle, ning nõnda iga päew. See asi äritas tema waimu kõige tulisema tegewusele. Tema käigid ei jäänud pärast küll mitte tähele panemata, aga neid ei hakatud ärakeelma, kunni Ricci ise noore-mehe oma juure kutsus. Wiimaks oli lugu see, et Galilei printside kõrwal Ricci õpilaseks ja pea ka tema sõbraks sai, kes teda suure meele-heaga oma teaduse sügawuste sisse juhtis.

Sell kombel kadus lust rohitsemise teaduse peale Galilei juures ära, ja muretsew isa oli wähe trööstitud, kui teada sai, et poeg seda matemaatika teaduse pärast tegi. Ehk Galilei isa küll seda teadust kõige pealt auustas, siiski pidiwad temal oma waeuse pärast ka wäljaspidised elu-tarwitused ja nõudmised filma ees olema. Isa ja poja wahel tõusis nüüd suur waidlemine poja tulewiku ameti pärast, kunni Ricci wahela tuli ja isa lõppeks pojale järele andis ja tema tahtmist lubas.

Mõne aastaga oli Galilei ennast kõige täielikumaks matemaatikuks wälja koolitanud, kes oma meele

teravusega kõikidest tõistest oma-aja õpetatud meestest üle käis. Filosoofia vaidlemiste asemel armastas ta nüüd looduse-teaduslikuid vaidlemisi, ja tema võitude läbi sai tema nimi ikka kuulsamaks. Aga need mehed, kes wana rööbastes käiswad, heitsiwad nüüd kõik tema waenlasteks, ja mida vähem nad waidlemise teel temast jagu saiwad, seda enam hakkasiwad nad wäljaspidisel wäewalla teel teda tagasiujama. Si jõudnud teda seal enam tema sõbrad kaitsta, ei ka selle aja kõige juuremad matemaatikused Ricci ja del Monte — tema pidi Piisa linnast wälja minema.

Tema läks nüüd koju Firendse linna. Lootust mõne ameti peale temal wäga wähe oli, ja et temal warandust ei olnud ja õpetatud mehed tema waenlasteks oliwad heitnud, sellepärast ei wõinud ta ka tohtri aunnime alla saada. Seal wõttis ta, üks kahelikümne kase aastane noormees, nõuiks, oma waenlaste wale teaduse wasta tõsi teaduse abiga wõitlemist peale hakata ja teda täitsa ärawõita. Tema uuris ja õppis nüüd oma kää peal juure usindusega edasi, jäi üksi tõsi õpetatud meestega ühendusse, kes hea meelega oma tööde juures tema abi tarwitasiwad, ja leidis seal kõrwal mitmed tähtjad seadused asjade liikumiste kohta n. n. e. üles. Wiimaks oli del Monte ka hertsogi juures paraja tunni peale juhtunud, kus tema eest wõis rääkida.

Galilei kutsuti nüüd, ehk küll tema waenlastele wihaks, Piisa linna tagasi, kus ta kolme aasta peale matemaatika koolmeistriks sai seatud. Siiski jaatsiwad tema waenlased forda, et ta paljalt 60 rubla palka sai. Aga Galilei waimu-anded ja waimu-rikkus tegi-

wad ise temale tee lahti. Pea saatis hertsog omad enese pojad tema juure kooli. Siiski mõistiswad tema waenlased nii kaugele teha, et ta kolme aasta pärast jälle Piisa linnast ära pidi minema.

Galilei läks Firendse linna tagasi, elas seal ühe ainsa ja rikka mehe, Salviati juures, kellega teda del Monte tutwaks oli teinud, ja kellest temale elu ajaks truu sõber sai. Siin Salviati juures õppis teda ka Weneetsia riigi saadik Sagredo tundma, kes tegi, et teda weel jellšamal aastal 1592 Paadoa juure-kooli peale professoriks kutsuti. Aga Galilei oli nii waene, et Salviati teda tarwilise peju ja riietega pidi aitama. Sellest wõime jälle näha: Tõtt rääkida ei too rikust — üksi õige kõrge loomusega inimesed saawad kõigest jellest hoolimata siiski igal pool ikka edasi tõtt ütlema ja tunnistama.

Paadoas käis Galilei käsi palju paremine, kui Piisas. Prohwet ei maksja isamaal millasgi palju. Temal ei olnud siin nii palju waenlastega tegemist, ja oma õpetuse osawuse pärast leidis ta palju kuuljaid. Seal juures uuris ta teaduste sügawustes edasi, leidis tõiste asjade kõrwal aastal 1603 soojamõetja üles, õpetas magneeti wäge suurendama, oli sõa-kunstides meister n. n. e., pani taewa tähti tähele ja wõitles juure osawuse ja wägewusega nende õpetatud meeste wasta, kes oma wana-aja õpetuste külles kõigest wäest poosiwad. Pea oli Galilei kõiges maailmas kuulus. Igast maast tuliwad õpetatud mehed Paadoa linna teda kuulma. Selle aja kõige kuulšamad mehed püüdsiwad temaga tutwaks saada, nagu Daani kuulus tähetundja Tycho de Brahe (üttele: Lühho de Braa) ja

Tüübingeni juure-fooli kõige ülem professor Mästlin, kelle läbi ka Keppler Galileiga tutwaks sai. Peale fakstuhat kuuljat oliwad Galileid jell ajal iga päew kuulmas, nende seas ka pärast kuuljaks saanud Rootsi kuningas Gustaw Adolf, kes kui noormees kaua tema jalgade ees õppides istus.

Juuni kuul aastal 1609 oli Galilei parajalt Weneetsia linnas Sagredo juures wõersil, kui kuulis, et Hollandimaal riistu tehakse, kelle abiga kaugeid asju ära wõida näha, nagu oleksiwad nad ligidal. See asi pani teda järele mõtlema ja ei annud temale enam rahu. Tema reisis kohe koju ja kuue päewa pärast tuli ta jo jälle Sagredo juure tagasi, oma esimese valmistatud pitkafilma ühes tuues. Selle lühikese aja sees oli ta uue tähtja riista wälja mõelnud, kofku seadnud ja walmis teinud. Torni otsast waatasiwad nüüd senatorid imekspannes oma kaugeid laewu mere peal, ja kõikidel oli kohe selge, misjugune tähtjus selle riistal tulewiku kohta pidi olema. Galilei kinkis riista ühe kirjaga ühes senatile. Selle eest kinnitati teda elajaaks ametisse ja tõsteti tema palk tuhat rubla peale. Wõidurõõm oli juur, aga ta oli alles alustus.

Galilei tegi ühe kõige pitkafilma, kellel weel suurem wõim oli. Sellega waatas ta taewa lautusje. Mis leidis ta seal! Terwed leerid uusi tähti astusiwad tema filmade ette; püha wärin käis läbi tema hinge! Kuu mäed ja orud astusiwad awalikuks, niijama ka tema kerafarnaline kuu ja tema liikumised. Nagu üks rõõmus ehmatus läks see sõnum üle terve maailma. Seitsemendamal Januaril 1610 leidis Galilei kolm, 13. Jan. neljandama juupitri kuu ülesje,

teda ta nende liikumistest ära tundis; tema nägi tõiste planeetide valguse wahetusi; ta pani päikese plekkist tähele — üks leid tuli tõise järele: igauks oli uus wõit, uus tunnistus Kopernikuse õpetuste kohta. Galilei andis ühe firja wälja, kelle sees ta jeda kõik maailmale kuulutas.

See oli Galilei wäljaspidise elu-lou kõige ülem õnnejärg; tema õnn oli aga ka tema õnnetus. Noor Toskaana suurhertsog, kelle koolmeister Galilei oli olnud, tahtis kuuljat meest, olgu mis hinna eest tahes, Toskaanasse tagasi saada. Teda paluti wõersiks sinna, et ta uut taewast ka seal näitaks. Galilei läks ja tuli rikka kingitustega tagasi. Aga temale oli ka, kui sinna tahaks jääda, eluajaks 1000 skuudi (umbes 1300 rubla) palka aastas lubatud, teda oli õpetamise tundidest lahti lubatud ja temale woli antud, täitja oma teaduse uurimistele elada ja sellepärast ka elukorterit Puijas, Firendjes ehk kus muial Toskaana riigis tahtis walitseda. See oli suur awatus ja näitas temale kõigipidi kasuks olemat, nõnda et ta pakkumise wastu wõttis. Jo Septembril 1610 elas Galilei Firendjes ja oli auustatud mees kuninglikus kajas. Tema sõbrad oliwad teda küll noominud, mitte minna. Wana truu Sagredo, kes just Hommikumaal teekonna peal oli, oli tema kutsumise pärast Toskaanasse wäga ehmatanud ja pani temale nimelt ette, et Jesuiidid noore würsti kajas walitseda ja ta nende paeladesse saada langema. Paolo Sarpi, kuulus ajaraamatu kirjutaja ja tähtjas matemaatikus ja sellepärast Galilei sõber, tungis ka tema peale, et ta mitte ei läheks; tema nägi ette ära ja ütles jeda ka Galileile juu sisse,

et tema teadus teda kirikuga, kelle õpetused just tema õpetuste wasta seiswad, tülisje saaks ajama ja et tema käsi selle tüli sees halwaste saaks kätima. Sarpi rääkis, mis elu teda oli õpetanud, aga — ilmaaegu, Galilei läks; näitas jo wälja, kui ei oleks temal ühtegi karta.

Selljamal ajal oli ka, kus Keppler omad kõige suuremad leidud taewa lautuses tegi, sest aastal 1609 tuli tema suur astronoomia raamat wälja. Kui ta aasta hiljem sõnumeid Galilei leidudest sai, seal mõib jo ihegi arwata, kui wäga ta üht seesugust pitkafilma ka omale soowis. Tema kirjutas Galileile ja sellest ajast saani jäiwad mõlemad sõbraks. Alles Augusti kuul sai Keppler ühe pitkafilma. Mis ta selle riis- taga uurides jälle uueste õlesleidis ja aastal 1611 wälja antud raamatus awaldas, oli „Dioptriku teadus“; ka mõtles ta mitmed parandamisjed pitkafilma külles tähe-waatamise tarbeks wälja, kust tuleb, et weel tänapäewal Galilei ja Keppleri pitkafilmade wahel wahet tehakse. Nõnda leiab üks suur waim tõist, nagu ka looduses üks jõud tõije läbi on, ja loowad uue taewa ja uue maa, kelle asemel suur rahwa hull wana maailma ebajumalat edasi kummardab.

Sarpi ette kuulutamine läks aga ka täide. Nii heaste wanaaegsed õpetatud mehed, kui ka kirikherrad, kellel Jesuiitide abiga lõpmata suur wõimus käes oli, hakkasiwad enam ja enam Galilei, selle „uwendaja“ ja „ketseri“ wasta, nagu nad teda nimetasiwad, mässjama. Siiski oliwad nende kallale-hakkamisjed liig wäetimad, kui et neid Galilei mitte kergel kombel ära ei oleks wõitnud. Aastal 1611 läks ta Rooma linna ja tegi

jeal oma kõnede ja taewa-lautuse salauſte näitamistega, et muud ei kuulnud, kui imekspanemist. Kardinal Bel-larmin ise kostis tema eest, ja kardinal del Monte kirjutas Toskana hertsogile, kuidas ta uskuda, et kui wana republiik weel seisaks, see mees Kapitooliumi peal omale ühe auusamba saaks. Nõnda oli Galilei Rooma linna oma poole wõitnud, omad waenlased lõõnud.

Aga üks kahefordne waenlane jäi weel järele, see oli rumalus, „kelle wasta Jumalad ise ilma = aegu wõitlewad“, nagu üks wanajõna ütleb, ja kurjus, kellel kõik asjad head küll on, kui ta aga oma ots-tarbele jõuab. Mis see aga muud oli kui rumalus ja kurjus, kui nii heaste õpetatud kui õpetamata kirik-lased pitkasilma sisse ei tahtnud waadata, et jeda „Kur-radi pettuſt“, nagu uut taewast nimetasiwad, mitte näha ei pruugiksiwad, ja kes jeda riista sellepärast Saadana enese leiduks nimetasiwad! Preeſter Cacciui (ütle: Katshiini) oli fõrd Jeesuse taewaminemise louſt need sõnad oma jutluse põhjaks walitsenud: „Teie Galilea mehed, mis seisate ja waatate taewa“, ja oli neid sõnu kange tõrelemise ja sõimamisega „Galilei ketserite“ peale tähendanud, kes usku Piibli ja kiriku sisse üm-ber lükata n. n. e. — justament, nagu weel täna-päewal sagedaste farnatseid pühakirja ſeletuſi kuuleme. Mõistlikumad kirikherrad teadsiwad wäga heaste ära, kuidas ſiin Piibel ja mõistus tõine tõise wasta kaalu peal seiſiwad, ja kuidas see wõitlemine jelleaegse kiriku elu kallale läks. Sarpi oli jeda ette äranäinud ja Galileid noominud. Tema aga oli julge tõe peale. Alustuſes oli ta küll targaste ja ettewaatlikult ennaſt

jelle eest hoidnud, oma mõtlemist üheks kiriklikuks- ja usu-riidlemiseks teha. Ta ei tunnistanud ennast mitte awalikult Kopernikuse õpetuse poole ja katsus ennast usu-waidlemisest eemal hoida. Tema wastalised aga nimetasiwad teda jüdame argduseks. Sellega äritasiwad nad Galilei äkilise meele wihale. Ühes õpetatud meeste koosolemises hertsogi juures tungis tema maru- kas waim omast peidu-olekust wälja, ta tunnistas en- nast Kopernikuse õpetuste poole ja selletas tutwa Piibli koha Josua raamatu 10. päätükis nõnda ära, et ta selle õpetusega ühte jündis. Müüd tõusis kange waid- lemine, kus Galilei wõitis; aga see waidlemine sai ka sõa-hüüdmiseks tema waenlastele.

Jesuiitid oliwad ühe kirja kätte saanud, kus sees Galilei ise kõik juhtumised nimetatud waidlemise juures äraräägib. Selle kirja põhja peal tahtsiwad nad tema kallale hakata. Pea kutsuti teda inkwiisitsio kohtu ette Rooma linna (1616). Dominiklaste ordo hakkas seda asja suure hoolega taga ajama, ja Caccini ise ka läks Rooma linna, et seal Galilei hukatuseks ühes tööd teha, mis ta aga üksi jala tegi, sest filmade ees rääkis ta Galileile ikka leppimisest ja sõbrusest. Galilei, kellele sõbrad head nõu oliwad annud, astus wäga alandli- kult waimulikku kohtu ette, mitte kui mees, kes õpetada wõis, waid kui üks kiriku sõnakuulelik poeg, kes isade nõuu otfib. See oli temale küll üks raske alanda- mine, aga ainns tee priiks mõistetud saada. Müüd keelas kirik temale, jelle kuulsa mathemaatiku ja filo- sofossele, seda „ketseri usku“ ära, kui oleks päikene üks kindel täht ja maa üks planeet. Sellepeale wõt- tis teda paapst V. lahkest wasta ja lubas temale

faitsmist kummi elu otšani, ehk ta küll enne seda oma kardinalidega ära oli teinud, et Galilei arwamisi „ketseri“ õpetuste liiki tulla seada.

Galilei läks koju, aga ta ei olnud isenesega rahul sellepoolest, et te pidi uskuma ja õpetama, nagu kiriklased Piiblist seletasiwad, see on et maakera üks kindel täht olla ja päikene tema ümber käia. Mõned kardinalid oliwad temale otsekohe nõuu annud, nende usku kuulutada, ta ise wõida jo omas meeles ühe ehk tõise arwamise poole hoida. Galilei aga wihtas seejuguist salajust. Nende ja mitme muu pahanduste pärast, mis temale wägewad Jesuiitid tegiwad, wöttis ta nõuuks, Firendse linnas täitsa warjul elada, oma teaduse uurimisi ja leidusi seal üleskirjutada ja neid siis wõera protestanti maale saata, et seal peale tema surma saaksiwad trükitud.

Selle waikse töö juurest kutsus teda aastal 1618 üks sabaga täht jälle ilmšile. Kantšlite pealt tehti selle „Zumala witsa“ üle jutlust, noomiti meele parandamisele ja aeti kõik õnnetust, mis ta ette kuulutada, uskmata ketserite jüüks. Galilei ei kuulanud ühtegi sellest, mis pimeduse teenrid kšendasiwad, waid pani tähte teraselt tähele ja kirjutas ühe kirja tema üle. Seal tuli jellšamal aastal weel tõine sabaga täht ilmšile, ja nüüd oli hirm ja wiha suur rahwo seas; sest paatrid kuulutasiwad kõikšugu hirmšaid asju, mis ketserite pärast rahwa peale tulla, nõnda et suurhertsog ise ühe kirja wälja-andmist soowis, kelle sees rahwas selle asja kohta õpetust ja waigistamist leiaks. Galilei näitas selle tarwis kõige kohasem mees ošewat. Aga Galilei ei teinud seda mitte; üksi oma ligema

jo haiglane ja pool kurt, palus Galilei paapsti käest luba, üht raamatut trükkida lasta, kelle sees ta mõlemad õpetused maailmast (wana-aja ehk Ptolemäuse ja Kopernikuse õpetuse) õiguse kaalu peal ära tahta kaaluda. Paapst äratas teda pealegi ise jellestarwis üles, sest tema arvamise järele oli iseenesest mõista, et Galilei Kopernikuse õpetust, keda kirik jallida ei võida, üheks paljaks mõtete luuletuseks jaada tunnistama. Galilei läks nüüd tööle, aga kõiksugused takistused, keda temale tee peale seati, sest et Jesuiitid paapsti meele ümber olivad pöörnud, tegiwad, et aasta aasta järele ilma tema töö ilmutamiseta mööda läks. — Wiimaks, aastal 1632, tuli ommeti raamat wälja, selle nime all: „Kõned Ptolemäuse ja Kopernikuse maailma-süsteemide üle.“ Selle raamatu sees on suure osawusega kolm meest tõine tõisega waidlema pandud, kellest kahel tema sõprade nimed Sagredo ja Salviati on. Need kaks meest waidlewad ühe kolmandama nimetamata mehega, kes uue aja õpetust, wana kirjade peale toetades, waleks tahab ajada, aga keda iga kord teaduste tunnistuste läbi kitsikusse aetakse, kummi lõpeks teaduse põllu pealt ära minnes kirikliku usu-tunnistustega waidlema hakkab ja siis — õigust saab. Et aga ka jo sell ajal iga haritud inimene teadis, kuidas teaduste õpetust üksi teaduste põhjustega wõimalik õigeks tunnistada, sellepärast oli see raamat üks täieline näitus selleaegse arwamiste kohta maailmast, kelle sees kiriklased peenikesel kombel aga täitsa ärawõideti.

Wida suurem wõidu-rõõm nüüd ühel pool walitjes, keda tulijem oli wiha tõisel pool. Preestrid aga pidiwad wait olema, sest raamatul oli kiriklik luba

trükkimiseks. Aga nad mõtlesivad füiski kättemaksmise peale. Kõige pealt oli neil nõu, paapsti Galilei wasta ülesääsitada, mis neil pärast ka jell kombel korda läks, et ütlesiwad, paapst ise olla see kolmas mees Galilei raamatus, kes seal naeruks olla saanud. See mõjus. Urban VIII. arwas ennast Galileist petetud olewat ja oli seda ommeti üksi Jesuiitidest. Ka paapsti wiha hakkas nüüd kättemaksmist nõudma. Et aga rahwa ees ei näitaks, kui oleks paapst ise haiget saanud, jellepärast korjati Galilei raamatust kõik kohad wälja, mis nagu kiriku õpetuste wasta näitawad olewat. Sell kombel oli paapst Galilei waenlaste poole wõidetud, ja nüüd ei wõinud seal juures ükski suurhertsog Firendsest, ükski Prantsuse jaadik, ükski sõber kardinal enam ühtegi muuta: paapst oli Jesuiitide käes ja nemad mõistiwad tema läbi Galilei üle kohut.

Galilei kutsuti Rooma waimuliku kohtu ette. Tema läks Firendsest 30. Januaril 1633 teele, nüüd jo pool pime ja luu-walust raskestest piinatud. Toskaanas walitjes katt, kus ta sunnitud oli, 14 päewa paigal seisma. Wiimaks 13. Weebbruaril jõudis ta Rooma linna. Paari päewa pärast sai ta 70 aastat wanaks.

Raks kuud otja kestis ees-ülekuulamine. See sündis jell kombel, et üks kommissaarius temaga ühes wälja sõitis ja tema mõtteid wälja katjus pärida. Galilei seletustest ei olnud aga küllalt. Sell 18. Aprillil wiidi ta inkwiisitsio *) ette. Ta pidi tunnistama, seda taheti tema käest, et ta oma raamatuga kirikut naeruks

---

*) Hirnija inkwiisitsio kohtudest leiad õpetust: „Kolm isamaa kõne“ sees.

olla tahtnud teha n. n. e. Selle peale wiisati teda kaheks nädalaks wangi, kus ta raskest haigeks jäi, lasti teda siis heas forteris jälle terweks saada, et teda uueste käsi wõtta. Sell 22. Juunil kutsuti teda jälle inkwiisitio ette tunnistama, et temal nõu olla olnud, kirikliku usku maakera seisemisest ja päikese käimisest naeruks teha. Aga see oli kõik ilmaaegu: Galilei ei tunnistanud ühtegi. Seal hakati jeda wana auusat meest, kelle waimu alla ennast terve maailm alandas, piinamise riistadega waewama; tõisel päewal wingerdas ta ühe hirmsa poolikate katkenduse käes, mis neist piinamistest järele oli jäänud. Galilei jõud oli nüüd täitja murtud; ta oli wist ka tunnistanud, mis Jesuiitid (ehk „Jeesuse isad“, nagu nad ennast ise nimetasiwad) ja „püha isa“ oliwad tahtnud.

Tõisel päewal, 23. Juunil 1633, wiidi piinatud haige mees alla Minerwa floostri kirikusse. Seal pidi ta palja jalu ja särgi wäl kardinalide, munkade ja muu waimuliku herrade ees seisma, pidi põswili maha heitma ja, oma pahema käe Ewangeliumi peal hoides, wanduma: „Mina, Galilei, kes mina omas seitsemekümne aastas seie kohtu ette olen tulnud, põswili maas olles ja silmad püha Ewangeliumi peale hoides, kelle külge oma kätega puudutan, waunun, nean ja sa'atan õiglikust südamest ja tõsisest usust selle pöörase, wale ja fetseri õpetuse ära, kelle järele maakera liikuda.“ — Peale selle mõisteti õnnetuma mehe eluajaks inkwiisitio wangi ja et igas uädalas seitse patust-pöörmise laulu pidi laulma. Siin oli, kus ta hirmjas wihas ülestöustes, neid kuuljaks saanud sõnu oma habeme siisse olla ütelnud: „Ja ta (meie maakera)

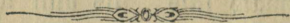
liigub siiski!" Peale selle, kui kannataja selle hirmsa kohtu-otsuse ära oli maitanud, anti temale teada, et ta „armu“ saada ja temal luba olla, ühes waimulikuis majas suurhertsogi riigis kõigest maailmast lahutatud elada. Kui nõnda kuus kuud hirmsat waewa oli Roomas kannatanud, kus teda enne imekspannes auustati, läks ta inkwiisitõo wahtide saadetusel sealt ära oma kodumaale. Kirikutes aga kõlasid igal pool jutlused tema meelega-parandamisest ja patust-pöörmisest, ja preestrite seas oli suur rõõm.

Galilei elas nüüd kõigest inimeselikust seltsist wälja mõistetud kunni oma elu otsani waimuliku politsei ülewaatamise all. Siis käidi nii waljuste temaga ümber, et temale luba ei antud, oma tüdart waatama minna, kes surmawoodi peal tema järele oli igatsenud. Tütar suri ära, ilma et isa oleks näha saanud. Pärast kostis suurhertsog Galilei eest, nõnda et tema elu natukene kergemaks läks. Tema armastas väga lillist ja muusikat, mis temale nüüd lubati, ehk küll üfifi waimuliku muusikat. Ümberkaudne waimne loodus kofutas ja karastas ka jälle tema waimu ja keha, nõnda et jo jälle elust osa hakkas wõtma. Võppeks anti temale ka luba Artsheeti minna (mis Tirendje ligidal ilus koht oli), kus ta suurhertsogi lossis elas. Siin läks tema waim jälle rõõmjamaks, tema suu sõnakaks ja tema kannatused jäiwad wähemaks. Uueste alustas ta oma teaduse uurimist. Toricelli ja Biviani (üttele: Toritshelli ja Biviani) oliwad tema õpilased ja sõbrad. Tema leidis siin kuu muudatused ülesse, kirjutas ka mitmed kirjad, kellest üks väga tähtjas raamat paapsti lubaga, selle meele Prantsuse saadid

ümber oli pöörnud, ka trükitud sai. Nõnda oli wana-
 mehel tema tulise ja wäsimata waimu-tegewuse teel
 wõimalik seda piina ära kannatada, mis temale tema
 haige keha tegi. Palju fergitas tema elu ka tema
 truud Viviani, kes ennast ise tõlise uhkusega tema „wii-
 maseks õpilaseks“ nimetab. See noormees katjus iga
 pidi oma wana auustatud koolmeistrile abiks olla, ta
 teenis teda, õppis temast, uuris temaga jeltis, ajas
 temaga juttu, kannatas temaga. Kui Galilei ihulif
 häda ikka suuremaks läks, siis anti ka tema tütartele
 luba, et oma isa tohiksidwad pöetama tulla. Tema
 luu-walu läks pärast ülekäe, tõine film oli täitja pime-
 daks jäänud, und temale enam sugugi filma ei tulnud,
 ja lõppeks tuli ka weel palawik tema kallale. Nõnda
 heitis ta 8. Januaril 1642 Viviani hõlmas hinge.
 Preestrid nõudsidwad, et „ketseri“ keha õnnistamata koha
 peale saaks maha maetud; siiski lubati pärast armu
 poolest, et teda Kristi kirikusse, aga ilma Jumala tee-
 nistusega, maha maeti.

Nõnda lahkus see wägew waim ja walguse apos-
 tel siit maailmast. Tema ajal oli pimeduse riigi käes
 weel täitja wõimus, jellepärast sai ta, tõtt taga nõudes,
 walguse riigi martriks. Tema nõudis tulewiku õnne-
 põlwe, ja jellepärast tänas ja auustas teda ka järele-
 tulew põlw imekspanewas armastuses, teda omale ees-
 kujuks wõttes. Seda tõtt, mis aga Galilei ülesleidis

ja surma trahwi all kuulutas, õpivad nüüd meie kooli-
lapsed igas koolis kui üht kõige tarwilikumat õpetust.
Nõnda on nüüd jo pimeduse riigi võimus kadunud,
ning kava ei saa kehtma, siis saavad ka tema wiima-
sed kantsid lagunened olema, kui aga igaüks meie seast
teeb, mis tema kohus on.

Sakala.

Poliitika, kirjanduse ja põllutöö ajaleht.

Kirjutaja ja wäljaandja C. R. Jakobson.

See ajaleht tuleb igas nädalas ükskord wälja, ning on iga nummer 1^{1/2} funni 2 poognat suur. Ta on praegu kõige suurem ajaleht Eesti keeles, ning on suurem jagu numritest ilusa piltidega ehitatud. Hind on aastas postirahaga **3 rubla**. Ta räägib kõikidest tähtsamatest juhtumistest wõeral maal, aga ka kõikidest asjadest omal maal, kostab igapidi Gestirahwa õiguste eest ning püüab omalt poolt nimelt meie talupoja seisust parema järje sisse aidata. Tellimisi selle ajalehe peale wõetakse igal ajal wasta ja saadetakse esimesed numbrid järele. Raha saadetakse järgmise adressi all: ВЪ редакцію ВЪДОМ. САКАЛА ВЪ ФЕЛЛИНЪ. Ka wõtawad tellimisi wasta: Tallinnas: Kluge & Ströhm'i raamatupood ja kaupmees P. G. Brehm. Haapsalus: G. F. Hallberg. Pärnus: Jakoby raamatupood ja H. Zürwetson. Narwas: M. Pöder'i raamatupood. Rakweres: kooliõpetaja M. Lindenberg. — Tellijad peawad oma adres selgeste ülesandma: Tellija nimi, elukoht ja wiimane kirjaposti jaam.
